

կերպով կը փայլէր Յուրիխի հայ Գաղութի նուիրած ծաղկեպսակը ձերմակ լայն ժապաւնով մը, որուն վրայ խոշոր ոսկեզօծ տառերով եւ գերմաներէն լեզուով գրուած էր. — «Դր անմոռանալի հայրենակցին, հայ Գաղութ Յուրիխի»։ — Յուրիխի հայութիւնը փութացած էր իր պատուոյ նախագահին ընծայել վերջին պատիւը եւ յարգանքը։

Տխուր նուագածութենէ մը յետոյ խօսք առաւ հանրապետական խորհրդոյ անդամ Դիտ. Վետտշտայն (Dr. Wettstein), ննջեցեալին փեսան, գերդաստանին կողմէ. Արեւելանցին համառօտ եւ պարզ կենսադրութիւնը ընելով, շեշտեց անոր նկարագրի տոկունութիւնը, անխոնջ աշխատութեան թափը, ազնիւ եւ պատասխատուութեան ոգին դէպի նոր հայրենիքը։ Յետոյ մատնանշեց անոր կարեւորութիւնը Յուրիխի Կանտոնին (Kanton) համար, որուն նա մատուցած էր անթիւ եւ անփոխարինելի ծառայութիւններ։ Ծօշափելով ննջեցեալին քաղաքական զգացումները՝ ի մէջ պլոց ըսաւ. — «Թէեւ շատոնց Զուիցերլանդի, բայց ոգիով միշտ հայ մնացած էր»։ Երկրորդ դամբանական խօսողն էր Դիտ. Փուտտէր (Dr. Futter), համալսարանին տնօրէնը, թէ՛ հաստատութեան եւ թէ՛ իր ընկերներուն կողմէն, վեր հանելով Արեւելանցի մատուցած անմոռանալի ծառայութիւնները, մօտաւորապէս 40 տարիներու ընթացքին. ըսաւ. «Համալսարանի պատմութենէն կարեւոր կտոր մը հողակոյտին կը յանձնուի»։

Յետոյ խօսեցաւ Դիտ. Կարրէր (Dr. Karrer) քիմիագէտ ընկերներուն կողմէն, որ՝ ակնարկ մը նետելով ննջեցեալին գիտական եւ պաշտօնավարական գործունէութեան վրայ՝ փակեց իր համառօտ եւ տպաւորիչ դամբանականը, որ տպուեցու «Neue Zürcher Zeitung» օրաթերթին մէջ նոյնութեամբ։

Անկից վերջ՝ խօսք առնելու պատիւը

ունեցաւ յօգուածագիրս՝ Յուրիխի հայ Գաղութին կողմէն, յիշելով Արեւելանցի կարեւորութիւնը Զուիցերլանդի հայութեան, մանաւանդ Յուրիխի ուսանողութեան համար, որուն նա երբեք չզլացաւ իր հայրական խնամքը եւ ամէն հայու հանդէպ եղաւ անձնուէր, համեստ եւ պատուական ընկեր մը։ Թէեւ ան տուաւ իր երկրորդ հայրենիքին իր ամէնէն թանկագին գոյքերը, բայց սրտին խորէն միշտ հաւատարմօ մնաց այն ազգին, որմէ ան սերած էր։ Յուրիխի Գաղութը կորսնցուց իր ամէնէն ակամաւոր անդամը պարտաւոր նախագահին մահուամբ, որուն սգին յիշատակը Յուրիխի հայութիւնը պիտի գիտնայ պահել իր սրտին մէջ միշտ թարմ եւ անմոռանալի։

Բանի մը երկվայրկեան խոր լուծենէ յետոյ նուագը վերստին սկսաւ իր տխրազգած եղանակներով յուզել ներկաներու սրտերը, մինչդեռ դադաղն կամաց կամաց կ'անհետանար յուզարկւորներու աչքերէն դէպի յաւիտենականութեան ծոցը։

Արդեօք անոր ազնիւ յիշատակն ալ պիտի թառամի օր մը եւ կամ պիտի մորցուին անոր գործերը գիտութեանց պատմութեան մէջ։ Ո՛չ երբեք...

Յուրիխ, Յունուար 1922։

ՏՐԴԱՏ Գ. ՏԵՄԻՐՅԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ-ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ, Եռօնոն Բաղարանի Հայերէն աշխարհիկ լեզուէ Փրանսերէն։ Կ. Պոլիս, Հրտ. Պալենց գրատան, 1915։ 80, էջ 838։ Գին 300 դր.

Համաշխարհական պատերազմին աղմուկին հրապարակ ելաւ Պալենց գրատան հրատարակութեամբ այս կարեւոր գործը, որուն այնչափ անհամբեր կը սպասէին շատերը։ Ազգին գոյութեան կռուի այս շրջանին մէջ կարելի չէր վրան խօսիլ, եւ կարծեմ թէ այնուհետեւ ալ վրան չգրուեցաւ։

Ներկայ Բառարանս Նարպէյի գրաբար
Հայ-Ֆրանսերէն բառարանէն աւելի ծաւալ եւ
աշխարհաբար ըլլալու առաւելութիւնն ալ ունի:
Բառամթերքն անկէ շատ աւելի ճոխագոյն է
բովանդակելով շատ մը նորաբանութիւններ եւ
գաւառական բառեր ալ: Առաջիկայ գործս իշխան
Գուհիտն Լուսինեանի պատրաստած ընդարձակ
Հայերէն-Ֆրանսերէն Բառարանին Պր. Բասմա-
ջեանի կողմանէ համառօտ մէկ ամփոփումն է,
սակայն առօրեայ գործածութեան համար լիովին
կը բաւէ: Տպագրութիւնը շատ մաքուր է, եւ
խտացեալ բովանդակութիւնը ցարդ հրատարա-
կուած նման գործքերէն ճոխագոյնը: 200 էջէ
աւելի ուշի ուշով կարդացինք եւ աչքի զարնող
տպագրական սխալի մը չհանդիպեցանք, որ խնա-
մուած տպագրութիւն մ'ըլլալուն ապացոյցն է:
Կը մաղթենք երկրորդ եւ անդրագոյն տպա-
գրութիւններ, աւելի ճոխ, որով ըլլայ աւելի
պիտանի գործիք մը Ֆրանսերէնի ուսման:

Շատ բաղձալի էր Լուսինեան իշխանին
պատրաստած ընդարձակ գործին ալ հրապարակ
եղլելը, որուն մասին Պր. Բասմաջեան թէեւ ակ-
նարկութիւն մը չ'ընեն, սակայն կը սիրենք յուս-
ալ թէ այս մեծածախս, բայց շատ կարեւոր
գործին հրատարակութեան ալ սատարողներ կը
գտնուին օր մը:

Հ. Պ. Ա.

ՂԵՐՋԻՆ ԲԸՌ ՄԸ Պ. Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆԻՆ

Հանդիսին ուղղած նամակիս պատասխանե-
լով Պ. Սիմոն Յակոբեան, փոխանակ ընդունելու
ինչ որ բացայայտ է, կը խորասուզուի, կը խոր
սխալ ու կողմնակալ տեսութեան մէջ: Որովհետեւ
նամակիս մէջ խօսքը չեմ բերել ընդհանուր աղբիւրի
մը որմէ օգտուած ըլլան այդ նիւթին նուիրուած
երկու աշխատութիւնները, «Կարող է, կը գրէ,
խօսք լինել Գաղիլէոս մասին, եւ նիւթական տեսա-
կետով էլ անկարելի չէր 1893 թուի աշնանը
գրուած մի աշխատութիւն օգտուէր նոյն թուին
հրատարակուած ուրիշ աշխատութիւնից»: Ես իմ
ուսումնասիրութիւնը ծրագրած, տեղեկութիւններ
հաւաքած եւ կենսագրութիւնը գրել սկսած եմ
1893 թ. ընթացքին, խմբագրութիւնը աւարտած
եմ նոյն տարուան աշնան՝ Փարիզ, ուր մօտ տարի
մը մնացի. Փարիզէն աշխատութիւնս ղրկած եմ
Թիֆլիս հրատարակչականին, որ տպագրեց զայն
առանց փորձերը ինծի ղրկելու: Երբ Է. Բուսկի-
գիլի ձեռքս անցաւ, նիւթական անհնարութիւն

կար անկից քաղուածք ընելու: Տեղեկութեան
մեծ մասին նոյնութիւնը անշուշտ կը բացատրուի
աղբիւրներու նոյնութեամբ. առիկա ըսելու իսկ
աւելորդ էր. քանի որ Է. Բուսկի-գիլի գործէն ոչինչ
քաղած ըլլալս որոշապէս յայտարարած էի, Պ. Յա-
կոբեան ուրիշ եւթագրութիւն չունէր ընելու:
Կենսագրութիւնն յօրինող մը իրաւունք ունի,
նոյն իսկ պարտականութիւն ունի, նոյն նիւթին
նուիրուած արդէն գոյութիւն ունեցող հրատարա-
կութիւններէն օգտուելու, բնականաբար՝ յիշելով
աղբիւրները: Աշխատութեան ներքին արժէքն է
կատարուած համագրութեան յաջողումն է որ նշա-
նակութիւն ունի, եւ ոչ թէ նիւթ եղէններուն որ
տեղէն քաղուած ըլլալը: Պէշկիթաշեանի կենսա-
գրութեան մէջ օգտուած եմ ոչ միայն այն տե-
ղեկութիւններէն զոր ստացած եմ իր ողջ մնացած
մտերիմներէն՝ ի պատասխան իմ դիմումներուն
այլ եւ իր մասին գրքերէ կամ լրագրաց ու
հանդէսներու մէջ երեւցած բոլոր հրատարակու-
թիւններէն, զոր յիշած եմ: Դուրեանի կենսա-
գրութեան համար աղբիւրներս եղած են ինչ որ
գտած եմ հին ու նոր լրագրաց մէջ իր մասին հրա-
տարակուած, եւ ինչ որ իմացած եմ իր մօրմէն:
Երկու եղբայրներէն եւ քանի մը բարեկամներէն
որոնց հետ տեսակցած կամ թղթակցած եմ: Նոյն
աղբիւրներուն դիմած է նաեւ Է. Բուսկի-գիլին:

Գալով Թէրզեանի ու Դուրեանի համեմա-
տութեան խնդրոյն, Պ. Յակոբեան այդ մասին կը
խօսի այնպիսի ձեւով մը որ կը հանրացնէ գործուած
իր «Դուրեան անհամեմատ բարձր է Թէրզեանիցը
բացատրութեան տեղ «Թէրզեան անհամեմատ
վար է Դուրեանէն» խօսքը վերագրելով իրեն
ամէն որ պիտի նկատի որ զաղափարը նոյնն է ձեւի
անշուն տարբերութեամբ, — Պ. Յակոբեան կ'ըն-
ցումն է որ զիս մղած է այդ դիտողութիւնն ընելու:
Աշակերտական շնորհապարտութիւնը հոս գեր
չունի, Թէրզեանի քերթողական գործին զմայելի
գեղեցկութիւնը լիովին կը բաւէ անոր հանդէպ
գործուած անարդարութեան դէմ բողոք մը բա-
ցատրելու: Տաղանդ մը տարփողելու համար ան-
հրաժեշտ չէ ուրիշ տաղանդներ նոսմացնել: Պէշկի-
թաշեանի փառաբանելու համար առանց Թէրզեանի մը
քանի մը դիտողութիւնները ներկայացնելով հան-
դէրձ Պ. Յակոբեանի ուսումնասիրութեան երկու
կէտերու մասին, մօրէս չեմ անցընել մէկ քանի
այդ գեղեցիկ ուսումնասիրութեան:

Փարիզ, 20 Յունուար 1922:

Ա. ՀՕՊԱՆՆԱՄ

